

Een logische 1^e stap naar een individuele en universele NIB

*Dr. Jan Stroeken, pensionado
was werkzaam als econoom bij KUN, TUE en TNO.*

Volgens sommigen is de invoering van een universeel basisinkomen een doodlopende weg. Dat is in ieder geval de strekking van het recente ESB-artikel van Kleinknecht (2020). Dit artikel bevat een gefundeerde kritiek op dat artikel, beargumenteert waarom dat basisinkomen onvermijdelijk is en ook stap voor stap kan worden ingevoerd. Een voorstel daartoe sluit dit artikel af.

IN HET KORT:

- Het artikel van Kleinknecht (2020) is een puur cijfermatig, statisch geheel, zonder analyse van een veranderende tijdgeest, met name t.a.v. arbeid en arbeidsmarkt.
- De belangrijkste conclusie dat de invoering in 1 keer van een volledig basisinkomen financieel onhaalbaar is, is volkomen juist, maar dat wisten we al lang (Zie bijvoorbeeld mijn proefschrift (1986)).
- Een maandelijks bedrag van 500 euro als 1^e stap naar een individuele en universele NIB (Negatieve Inkomsten Belasting) is op korte termijn financieel eenvoudig haalbaar.

Inleiding

Op geen enkele manier laat Kleinknecht (2020) blijken zich bewust te zijn van een veranderende tijdgeest met structurele problemen als de opwarming van de aarde, milieuvervuiling, belastingontduiking en aandeelhouderskapitalisme. En zeker ook niet van een andere kijk op arbeid en arbeidsmarkt. Meer welvaart, meer mogelijkheden om flexibel te werken en meer individuele inkomens maken het mogelijk anders naar arbeid te kijken (Stroeken, 2020). En dat niet alleen, veel werk gaat ook verdwijnen. Alhoewel de arbeidsmarkt in 50 jaar in Nederland nooit is gegroeid (Van Hasselt, 2020) konden de lantaarnopstekers en mijnwerkers van vroeger nog wel aan de slag als fabrieksarbeider en later met werk op de PC. Nieuwe technologieën op het gebied van Artificial Intelligence (AI), dataverwerking en biowetenschappen gaan dit patroon verstoren. Hoe meer we begrijpen van de biochemische mechanismen die achter menselijke emoties, verlangens en keuzes zitten, zegt de Israelische historicus Harari (2019, hfdst. 2), des te beter kunnen computers worden in het analyseren van menselijk gedrag, het voorspellen van menselijke beslissingen en het vervangen van menselijke chauffeurs, bankiers en juristen. De veelgeprezen 'menselijke intuïtie' is gewoon een kwestie van patroonherkenning. Artificiële Intelligentie (AI) heeft de voordelen van connectiviteit in een netwerk en updatebaarheid, alle informatie kan

meteen en overal beschikbaar zijn. Veel diagnosticerende huisartsen zullen bijvoorbeeld vervangen worden door AI-dokters, aldus Harari. Hij verwacht dat de arbeidsmarkt van 2050 wel eens gekenmerkt zou kunnen worden door een samenwerking van (hoogopgeleide) mensen en AI. Deze mensen zouden voortdurend in omscholingsprocessen zijn verwickeld. Niet alleen de 'baan voor het leven', maar zelfs het idee van een 'beroep voor het leven' zou wel eens kunnen verdwijnen. Een groot probleem is evenwel dat deze gevraagde expertise geen oplossing zal bieden voor de verdwijnende banen van laaggeschoolden. Het zou dus goed kunnen dat er een nieuwe klasse van 'overbodigen' gaat ontstaan, tenzij er andere modellen worden ontwikkeld voor samenlevingen, economieën en politieke systemen die niet meer op arbeid zijn gebaseerd. Die modellen zullen moeten uitgaan van de noodzaak om mensen te beschermen in plaats van banen. Harari (2019, hfst. 2) beschrijft vervolgens hoe het universele basisinkomen dan een reëel alternatief zal zijn, maar niet alles oplost. Door de verminderde werkgelegenheid voor lager geschoolden is de kans op een toenemende tweedeling tussen arm (alleen een basisinkomen) en rijk zeker aanwezig.

Democratisch ex-presidentskandidaat en specialist in start-ups Yang (2020) kan dit alleen maar bevestigen. Hij beschrijft een somber beeld van de sociaal-maatschappelijke situatie in grote delen van de VS als gevolg van verlies aan werkgelegenheid veroorzaakt door talloze industriële herstructureringen tot nu toe. En dat terwijl de feitelijke ontwikkelingen op het gebied van AI nog grotendeels voor de deur staan. Ook in zijn ogen is een basisinkomen een gegeven doordat het groeiende tekort aan werkgelegenheid wordt aangepakt via het stimuleren van bestaande interesses en groeimogelijkheden met behulp van meer menselijkheid, zorgzaamheid, creativiteit en ondernemerschap. Dit (financieel georiënteerde) basisinkomen zou vervolgens bij voorkeur moeten worden vergezeld van een sociale prikkel om mensen, naast de zorg voor de directe omgeving, ook daadwerkelijk te stimuleren wat te betekenen voor de grotere maatschappelijke omgeving. Hij beschrijft daartoe de mogelijkheid tot invoering van een zogenaamd Digitaal Sociaal Krediet, een (punten)systeem waarbij cohesie voorop staat. Je stelt tijd beschikbaar en bouwt krediet op binnen een gemeenschap door allerlei nuttige taken uit te voeren.

Artikel Kleinknecht (2020)

Niets van het in de inleiding beschrevene vinden we terug in het artikel van Kleinknecht. Belangrijke conclusie was hierboven dat een basisinkomen past in langdurige sociaal-economische ontwikkelingen en daarom dus niet in 1 keer hoeft te worden ingevoerd. Alhoewel Kleinknecht de besparingen enkele tientallen miljarden te laag inschat (inkomensafhankelijke toeslagen en diverse fiscale kortingen worden niet of nauwelijks meegenomen) valt verder weinig op zijn berekeningen aan te merken. Ze

tonen terecht aan dat de volledige invoering van een volwassen basisinkomen in 1 keer onuitvoerbaar is. Dat is evenwel geen nieuws (zie bijv. Stroeken, 1986) en ook niet echt relevant. Stel je voor dat we eind jaren vijftig bij het afschaffen van de 48-urige werkweek ook dit type berekeningen hadden uitgevoerd voor de overgang in 1 keer naar een 40-urige werkweek. We zouden er nooit aan zijn begonnen. Iedereen vond het toen logisch dat één en ander stap voor stap ging.

Dit niet stap-voor-stap denken leidt er onder meer ook toe dat Kleinknecht qua financiering, naast de besparingen, uitsluitend uitgaat van een verhoging van de inkomstenbelasting. Dit leidt tot angstaanjagende marginale tarieven. Als enig alternatief resteert bezuinigen op de publieke sector volgens Kleinknecht. Hij vergeet evenwel het volgende:

- Het grote rondpompen van geld bij Kleinknecht kan voor een deel voorkomen worden. Dat gebeurt bij een Negatieve Inkomstenbelasting (NIB). Bij een NIB verliest men geleidelijk het basisbedrag en gaat men belasting betalen naarmate men meer verdient. Zelfs in Kleinknechts model kan door de NIB zijn uitspraak dat de belastingen met een derde tot ruim de helft moeten worden verhoogd worden teruggebracht tot pakweg 15-25%. Bij een geleidelijke introductie van het basisinkomen kunnen economische groei en heffingen op milieuvervuiling of kapitaalverkeer een rol spelen in de financiering. Deze laatste heffingen worden in de eerste plaats beargumenteerd vanuit de veranderende tijdgeest, welke ook om veranderingen in de kijk op arbeid oproept. Een tweede vorm van argumentatie vloeit voort uit een gewenste directe inkomensstroom naar de overheid als vergoeding voor de 'vroegere' factor arbeid (Stroeken, 1986, 2020). Ten derde kan men dit type heffingen ook bestempelen als 'universal assets' (Boyce, Barnes, 2016): *Our joint inheritance includes invaluable gifts of nature such as our atmosphere, minerals and fresh water, and socially created assets such as our legal and financial infrastructure, without which private corporations couldn't exist, much less thrive.*
- Deze laatste argumenten vormen ook het fundament waarom de overheid de regie voert bij de invoering van een basisinkomen en niet de instituties die behoren bij de produktiefactor arbeid (werkgevers- en werknemersorganisaties). Deze organisaties zijn overigens wel betrokken bij de integratie van een groot deel van het systeem van sociale zekerheid in het nieuwe belastingsysteem. Dat neemt niet weg dat er zeker ook tweede-orde effecten op zullen treden welke van invloed zijn op het loongebouw. Kleinknecht vermeldt hier bijvoorbeeld mogelijke afwentelingen in de lonen doordat werkgevers druk uitoefenen om het ontvangen basisinkomen op de lonen te korten en op die manier mee te profiteren (blz. 1, kolom 2). Uiteraard is dat niet de bedoeling en daar lijkt me bij een NIB ook nauwelijks sprake van, in ieder geval niet bij de

bovenmodale inkomens die geen basisinkomen meer ontvangen. In iedere geval, mogelijke tweede-orde effecten zijn een reden temeer voor een geleidelijke invoering van het basisinkomen. Op deze manier kan ervaring worden opgedaan en eventueel worden bijgestuurd.

- Ook zouden er negatieve arbeidsmarkteffecten optreden door een lagere participatie volgens Kleinknecht, lagere participatie (vooral bij lageropgeleiden) zou zonder meer in de miljarden lopen (blz. 3, kolom 1). Het is maar zeer de vraag of dat per saldo zo is. Het bij iedere stap van de invoering van een NIB afnemende belang van de armoedeval (Voor alle lagere inkomens tot aan modaal is de huidige prikkel om meer te gaan werken niet of nauwelijks aanwezig. Het ingewikkelde woud aan inkomensafhankelijke regelingen, toeslagen, aftrekposten en heffingskortingen is daarvan de schuldige (Keller, 2020)) zal eerder tot een toename dan een afname van het arbeidsaanbod leiden. De bestaande economische modellen houden ook geen rekening met andere veranderende economische variabelen zoals een toenemende consumptie door een groeiende middenklasse als gevolg van een zich zekerder voelende groep van flexwerkers en zzp-ers. Maar voor alle duidelijkheid, een basisinkomen is juist bedoeld om het verschil te verminderen tussen betaald en onbetaald werk (mantelzorgers nemen bijvoorbeeld het merendeel van de zorg thuis voor hun rekening). Daarmee krijgt het begrip arbeidsparticipatie een volstrekt andere dimensie.

Kleinknecht vermeldt in zijn artikel een aantal negatieve effecten van hoge marginale tarieven zoals internationale belastingconcurrentie, belastingontduiking, minder bereidheid om te werken en meer zwart werk. Dat mag allemaal wel waar zijn, we hebben hierboven evenwel geschetst hoe deze hoge marginale tarieven te vermijden.

Wat voert Kleinknecht verder nog aan:

- Blz. 1, kolom 2: Het huidige sociale zekerheidsstelsel werkt anticyclisch, bij een basisinkomen wordt altijd hetzelfde bedrag uitgekeerd. Een absoluut detail in een discussie over de invoering van een basisinkomen. Niettemin, een NIB werkt ook anticyclisch.
- Blz. 2, kolom 2: ambtelijke expertise wordt afgebouwd bij het verkleinen van huidige instituties als UWV, Min. SZ, gemeentelijke sociale diensten. Waarom wijst Kleinknecht hier niet op de grote voordelen van een vereenvoudiging van het ingewikkelde toeslagen- en heffingskortingsysteem? Toch zeer actueel op het moment. Er blijft ongetwijfeld nog genoeg werk over, bijvoorbeeld bij het perfect ondersteunen van de mensen bij de NIB en ook bij speciale regelingen, want:

- Blz. 1, kolom 1: er zou geen maatwerk mogelijk zijn voor mensen met specifieke problemen. Natuurlijk blijft dat maatwerk er wel en ook zullen er bovenminimale uitkeringen blijven worden verstrekt.
- Blz. 3, kolom 2: de *one-size-fits-all*-aanpak is inefficiënt volgens Kleinknecht omdat het ook wordt betaald aan mensen die het niet nodig hebben. Dat geldt inderdaad voor de uitvoering van het basisinkomen waar hij van uitgaat. Bij de uitvoering via een NIB, waarbij de hogere inkomens geen basisinkomen ontvangen, vervalt dit argument. Hiermee vervalt ook Kleinknecht's als eerste genoemde bezwaar (blz. 1, kolom 1) dat de schaarse publieke middelen niet alleen geconcentreerd worden op het armere volksdeel zoals bij het huidige socialezekerheidsstelsel.
- Blz. 3, kolom 2: Zelfstandigen zouden structureel niet worden geholpen want bij problemen komen inefficiënte zzp-ers al snel het handje ophouden bij de overheid. Onbegrijpelijke uitspraak, bij een volwassen basisinkomen zou een zzp-er zijn eigen broek moeten kunnen ophouden. Een basisinkomen versterkt juist de financiële zekerheid van met name kleine ondernemers om risico's te nemen en bevordert daarmee innovatie. Tevens verschaft het basinkomen basiskapitaal zodat meer potentiële innovatoren worden gestimuleerd om nieuwe producten of diensten te ontwikkelen (Scott S. 2016). Deze stimulering van innovatie door een basisinkomen geldt overigens niet alleen voor zzp-ers maar iedereen die zich wil scholen of omscholen krijgt hiervoor meer gelegenheid. Zoals Harari (2019) al aangaf, in de toekomst zal scholing en omscholing een sleutelwoord worden in de herstructurering van de economie. Studenten hoeven zo bijvoorbeeld niet meer te jobben of te lenen, ze kunnen fulltime studeren.

Voorstel 1^e stap naar een individuele en universele NIB

Een realistisch en financieel haalbaar bedrag voor een 1^e stap naar een individueel en universeel basisinkomen is **500 euro**. De uitkering vindt plaats op individuele basis voor personen tussen 18 en 65 jaar (kinderbijslag en AOW blijven zoals het is). Van belang daarbij is het nodeloos rondpompen van geld zoveel mogelijk te voorkomen. Daartoe is een **Negatieve Inkomstenbelasting (NIB)** de beste optie. Uitgangspunt is een **tarief van 50%** om op lange termijn vloeiende overgangen te creëren (zie Keller, 2019). Bij de 1^e stap zal men dus kunnen bijverdienen en bij elke verdienste van 100 euro zal men 50 euro van de 1^e stap NIB inleveren. Bij een inkomen van 1000 euro valt de NIB helemaal weg en wordt het normale belastingtarief van kracht. Dat betekent dat men in principe bij deze eerste stap op geen enkele manier het belastingsysteem hoeft te wijzigen voor inkomens boven de 1000 euro. Deze eerste stap levert relatief weinig herverdeling op. De **belangrijkste voordelen** zijn voor mensen zonder of weinig

inkomen (w.o. de traditionele kostwinnershuishoudens), flexwerkers, zzp-ers met weinig inkomen en mensen met een uitkering. Voor deze laatste groep kan overigens als stapsgewijze introductie van het basisinkomen ook worden gekozen voor geleidelijke versoepeling van het zogenaamde participatie-inkomen: weliswaar zonder betaald werk geven ook relevante maatschappelijke bijdragen recht op een uitkering (Belochi R., 2020).

Kleinknecht vermeldt in zijn artikel (blz. 2, kolom 1) dat er in Nederland volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek circa 1,6 miljoen mensen zijn die niet participeren, niet in opleiding zijn en ook niet solliciteren. Wanneer we dit aantal vermenigvuldigen met onze 500 euro van de eerste stap dan komen we per jaar aan een bedrag van zo'n 10 miljard. Tellen we daar nog eens de groep bij met inkomens onder de 1000 euro, die geleidelijk hun BI inleveren, dan is 12 miljard een redelijke schatting. Wanneer ook de uitkeringen participeren in deze 1^e financiële stap vindt compensatie plaats door een verlaging van de uitkering. Trekken we van het bedrag van 12 miljard eens pakweg 6 miljard af aan besparingen dan blijft **een bedrag van 6 miljard over om te financieren**. Een lichte verhoging van de tarieven voor de inkomstenbelasting is daarvoor voldoende. Op een vergelijkbare manier werd eind jaren vijftig de AOW (basisinkomen voor ouderen) ingevoerd, met premiebijdragen van alle werkenden. Dat was uit solidariteit met de ouderen. Nu gaat het om solidariteit met een groeiend deel van de bevolking met financiële onzekerheden en slechte vooruitzichten op werkgelegenheid, door hun niet alleen financieel te ondersteunen maar ook de kans te geven op zinvolle activiteiten.

Bij de lichte belastingverhoging worden de meest kwetsbare looninkomens (waarvan meerdere leden van een huishouden afhankelijk zijn) tegemoetgekomen door de 500 euro per maand die extra in zo'n huishouden binnenkomt. Dit betekent ook een logisch antwoord op het voortschrijdende individualiseringsproces in de samenleving. Toenemende **individualisering** heeft geleid tot een toenemend aantal mensen met een zelfstandig inkomen. Het aantal inkomens per huishouden nam daardoor gemiddeld toe en het aantal personen afhankelijk van een inkomen nam daardoor gemiddeld af. Alhoewel ons belastingstelsel gedeeltelijk compenseert nam daardoor ook de ongelijkheid toe, met name ten nadele van bijvoorbeeld de traditionele kostwinnershuishoudens. De invoering van een basisinkomen versterkt de individualisering en de inkomensgelijkheid: iedereen krijgt een inkomen, ook binnen de genoemde traditionele kostwinnershuishoudens. Ook lijkt hier een belangrijke oplossing voor het Nederlandse armoedeprobleem te liggen. De clash tussen individualisering en het traditionele kostwinnersdenken ligt hier voor een deel aan ten grondslag. Denk aan de gescheiden moeders met kinderen in de financiële problemen. Individuele inkomensproblemen worden steeds minder binnen gezinsverband opgelost.

Vanwege de geleidelijke invoering, stap voor stap, kan tenslotte ervaring worden opgedaan en geleidelijk het uiteindelijke inkomensniveau worden bepaald. In een van de **volgende stappen** zal ook de AOW worden betrokken in het systeem van Negatieve Inkomsten Belasting. Dat heeft 2 grote voordelen. Enerzijds kunnen de discussies over het leeftijds criterium worden gestaakt. Anderzijds zal ook hier een deel inkomensongelijkheid worden opgeheven doordat ouderen met top-inkomens die nu nog feitelijk onnodig een AOW-uitkering ontvangen, hun AOW-inkomsten zouden kunnen inleveren.

Het basisinkomen past in een andere tijdgeest, d.w.z. heffingen op milieuvervuiling (CO₂- en energieheffingen, vliegtaks) of kapitaalverkeer (aandeelhouders, waarde stijging vastgoed) maken een wezenlijk onderdeel uit van de invoering. Deze zouden dan ook ingezet kunnen worden bij de financiering van de volgende stappen van het basisinkomen. Daarmee worden de drie grote maatschappelijke uitdagingen gezamenlijk ter hand genomen: verbetering van het milieu, een bijgestelde vorm van kapitalisme en een andere kijk op arbeid. Of anders gezegd, zoals in dit artikel beschreven staat niets de invoering van Basisinkomen c.q. Negatieve Inkomstenbelasting in de weg.

Jan Stroeken
December 2020

Literatuur:

Kleinknecht A. (2020) Het onvoorwaardelijk basisinkomen is een doodlopende weg, ESB 9 juli 2020, <https://esb.nu/esb/20059830/het-onvoorwaardelijke-basisinkomen-is-een-doodlopende-weg>

Harari Y. (2019) 21 lessen voor de 21ste eeuw, Thomas Rap, 2019

Stroeken J. (1986) Sociale zekerheid in een vrije en technologische maatschappij, proefschrift KH Tilburg, downloadbaar als PDF:
<https://npi.pleio.nl/file/download/58043056/Dissertatie+Jan+Stroeken+1986>

Stroeken J. (2020) Waarom een basisinkomen en hoe voeren we het in?, Vereniging Basisinkomen, <https://basisinkomen.nl/wp-content/uploads/Waarom-een-basisinkomen-en-hoe-voeren-we-het-in-VBI.pdf>

Keller W. (2019) Makkelijker kunnen we het wél maken!, Elsevier september 2019, <https://www.ewmagazine.nl/economie/achtergrond/2019/09/makkelijker-kunnen-we-het-wel-maken-183287w/>

Keller W. (2020) Het Negatieve Inkomsten Belasting (NIB) model, Teach-In 15-2-2020, Amsterdam, <https://www.youtube.com/watch?v=1iSpdQPa4I4>

Boyce J, K. Barnes (2016), <https://economics.com/how-to-pay-for-universal-basic-income/>

Scott S. (2016) <https://medium.com/basic-income/universal-basic-income-will-accelerate-innovation-by-reducing-our-fear-of-failure-b81ee65a254>

Yang A. (2020), Jouw baan gaat verdwijnen en dit is de oplossing; Artificial Intelligence, basisinkomen en de wereld zonder werk, Bot uitgevers, 2020. Mijn boekbespreking: <https://basisinkomen.nl/andrew-yang-jouw-baan-gaat-verdwijnen-en-dit-is-de-oplossing/>

Belochi R. (2020), <https://www.ourneweconomy.nl/2020/07/20/participation-income-a-research-publication/>

Hasselt van M. Met een BURGERINKOMEN meer Vrijheid, Gelijkheid en Burgerschap in Nederland in 202?, Basisdemcrat 2020, 2020.

Boekbespreking op website VBi: <https://basisinkomen.nl/met-een-burgerink0men-meer-vrijheid-gelijkheid-en-burgerschap-in-nederland-202/>